

«Εγώ κόβω τα σταφύλια από τ' αμπέλια/ κάνω κρασί πατώντας τα στα πατητήρια», λέει ο μήνας Σεπτέμβριος, ο Τρυγητής, εδώ με το ζώδιο του Ζυγού. Μικρογραφία χφ. του έτους 1346, Μονή Βατοπεδίου αρ. 1199.

Ψηφιδωτή παράσταση τρύγου και ληνού από τη Βασιλική της Αγίας Κωνσταντίας στη Ρώμη, 4ος αιώνας.

Του **Ηλία Αναγνωστάκη**

Εγώ κόβω τα σταφ

Σταχυολογήματα από τη φιλολογική και

ΣΤΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ και εικαστική παράδοση τη Βυζαντινή, ο τρύγος είτε προσωποποιείται με τους μήνες Σεπτέμβριο και Οκτώβριο, είτε αποδίδεται και συμβολίζεται με τους εξής τρόπους: 1) Τρύγος-θυσία και μαρτύριο του Θεανθρώπου και των μαρτύρων. 2) Τρύγος πολέμου, όπου ο βυζαντινός βασιλιάς και πολεμάρχης συνθλίβει τους εχθρούς και επίβουλους του αμπελώνα της αυτοκρατορίας. 3) Τρύγος πλούτου και αρετών υλικών και ψυχικών. 4) Τρύγος αποκαλυπτικός, όπου η οργή του θεού πατεί και συνθλίβει τους εκτραπέντες και αμαρτωλούς. 5) Ερωτικός τρύγος, όπου ο εραστής και δραγάτης τρυγά τον ερωτικό καρπό του έρωτα- αμπελώνα που καλλιέργησε.

Στη συνοπτική αυτή ταξινόμηση των βυζαντινών τρύγων δίδομε παρακάτω ορισμένες μεταφράσεις, προτάσσοντας τη μοναδική έκφραση του Θεόδωρου Δαφνοπάτη, όπου ο τρύγος ερεθίζει και ξυπνά και τις αισθήσεις. Αξίζει, πάντως, να αναφέρουμε τον ερωτικό τρύγο της Αρτας με την κοινωνική του διάσταση όπως περιγράφεται από το μητροπολίτη Ναυπάκτου.

Τρύγος στην Αρτα

Ενας κάτοικος της Αρτας στην Ηπειρο, ονόματι Ξένος, έρχεται προς συνάντηση του μητροπολίτη Ναυπάκτου και του διηγείται ένα λυπηρό περιστατικό που μόλις του συνέβηκε. Ο Ξένος ήταν υπάλληλος στον αμπελώνα του κυρού Γεωργίου Πετομένου. Ενας ακόμη υπάλληλος

Στον αποκαλυπτικό τρύγο η Βαβυλώνα και η Κωνσταντινούπολη αποτελούν τις πόλεις όπου θα τρυγηθεί το ανθρωπινό γένος. Από τον ληνό του θυμού του θεού θα τρέξει άφθονο κρασί-αίμα. Η γη-θεά Ρέα καθισμένη στο λιονταρόμορφο τέρας θα κερράσει από το ποτήρι της τα χθόνια και μιανά όντα. (Δευτέρα Παρουσία, Ρούτσικα Ρεθύμνου, Ναός Παναγίας και Σωτήρος, τοιχογραφ. 1391).

ύλια από τ' αμπέλια

εικαστική βυζαντινή τέχνη για τον τρύγο

«Το αμπέλι θέλει τρύγημα και το σταφύλι κόμμα και η κοπελιά αγκάλιασμα και φίλημα στο στόμα». Σύμφωνα με το Ταλμούδ και κάποιες απόκρυφες παραδόσεις, το κλήμα ήταν το δέντρο της γνώσεως στην Εδέμ. Ο τρύγος των σταφυλιών είναι ο πρώτος ερωτικός τρύγος της μέθης, της έκστασης και της αμαρτίας. «Αδάμ πού ει», φωνάζει ο Θεός στον πρώτο τρυγητή του πόθου που εδώ απεικονίζεται μαζί με την Εύα με τη δροσιά, αθωότητα αλλά και παιδική πονηρία του ατακτήσαντος. Ακούμια Ρεθύμνου, Ναός του Σωτήρος, τοιχογραφία του 1389 (φωτ. Ι. Σπαθαράκης: «Βυζαντινές τοιχογραφίες Νομού Ρεθύμνου»).

στο ίδιο αφεντικό εκτελούσε την ίδια υπηρεσία, επιβλέποντας τους τρυγητές. Άνδρες και γυναίκες δούλευαν μαζί. Ο επιστάτης του Πετομένου, γοητευμένος από τα θέλητρα των εργατριών, ριχνόταν σ' αυτές και, όσο ο Ξένος δεν έδινε σημασία, τις χαιδολογούσε, εμποδίζοντάς τις να πηγαινοέρχονται με την ησυχία τους. Αυτό συνεχίστηκε τόσες φορές, που ο Ξένος, μην καταφέροντας να τον αποτρέψει από τα κόλπα του, άρπαξε ένα ξύλο για να τον κτυπήσει. Κι εκείνος άρχισε να στριφογυρνάει από δω κι από εκεί για να τον αποφύγει, ώσπου μια στιγμή γυρίζοντας το κεφάλι, δέχτηκε ένα δυνατό κτύπημα: δυο μέρες αργότερα πέθανε.

Αισθήσεις και ηδονή

Είναι η εποχή που τρυγάτε τα ώριμα σταφύλια. Ομορφο, αλήθεια, θέαμα, να τα βλέπετε κρεμασμένα στον αμπελιού τους κλάδους, προστατευμένα κάτω από τα πλατιά και μαλακά φύλλα που μόλις αφήνουν του ήλιου τις ακτίνες να περνούν. Αγουρα ακόμη τα περιλουζέει η πιο εύκρατη θερμότης που σιγά και ήρεμα τα ωριμάζει. Αλλά τα προφυλάσσουν και από τη σφοδρότητα του ανέμου και τα

καλύπτουν για να μην πληγωθούν και σπάσουν από τις ραγδαίες και δυνατές βροχές. Τέτοιο γλυκύ καρπό, ώ κάλλη και Χάριτες, δεν θα μπορούσε παρά να τον προστατεύουν... γλυκύ καρπό με το βαθύ πορφυρό χρώμα της βασιλικής αλουργίδας...

Μα ακόμη πιο ευχάριστο θέαμα είναι η κοπή του σταφυλιού με το μαχαίρι, καθώς από το αμπέλι αποχωρίζεται για να μπει στα πλεκτά πανέρια και να κουβαληθεί στο πατητήρι. Κι εκεί άνδρες με τα καθαρά ποδάρια τους πατούνε τα σταφύλια και από τα χείλη τους βγαίνουν ρυθμοί μελωδικοί που ξεχειλίζουν από τη χαρά και την ευτυχία της ψυχής τους. Κι όπως τα πόδια τους ανεβοκατεβαίνουν και μετακινούνται αναβλύζει το ζουμί των σταφυλιών κι έτσι γλυκά κυλά με ένα συνεχή απαλό ήχο που γαργαλίζει την ακοή, καθώς από τον κρουνό του πατητηριού χύνεται ήρεμα ο μούστος μέσα σε αυτόν που ήδη έχει συγκεντρωθεί στο αγγείο από κάτω. Και από την κοιλότητα του μισοάδειου αγγείου, όπου πέφτει ο μούστος περιστρέφεται και αντηδονεί η μελωδική ηχώ γλυκά ως τα αυτιά μας. Κι είναι χαρά στα μάτια το χρώμα της πορφύρας που έχει ο μούστος και θέλγει να τον βλέπεις ήρεμα να ρέει. Κι ακόμη θέλγει, όταν προσφέρεται για πόση, τη γεύση και την αφή τη συγγενίδα της. Κι έτσι προσφέρει ευχαρίστηση σε όλες τις αισθήσεις κι εξερεθίζει ξυπνώντας κάθε ηδονή.

Τέλος, να το πιθάρι γεμάτο, ξέχειλο ως τις άκρες, στεφανωμένο από το λευκό αφρό του μούστου, που

Συνέχεια στην 12η σελίδα

Στην ορθόδοξη παράδοση μόνο στη φωτογραφία ο θεός βότρυς περιγράφεται ως συνθλιβόμενος και η Παρθένος κάτω από το σταυρό να συλλέγει το γλαύκος της αθανασίας. Αντίθετα, στη δυτική παράδοση, ο Χριστός ως εσταυρωμένος και συνθλιβόμενος βότρυς εικονίζεται στο γνωστό θέμα του ιερού πιεστηρίου με σκηνή τρυγητού και πατητήρια στο δεύτερο επίπεδο.

(Μανουήλ, Φιλή: Στους δώδεκα μήνες, 13ος αι.).

***

και το καλάθι έγεμεν, όλα σταφύλια είχαν
είχεν δε και χαρτόπουλον στο χέριν
του γραμμένον:
«Τρυγώ τα εδραγάτευα τρεις μήνας
οι οφθαλμοί μου,
πίνω τον οίνον του καλά, τρώγω και
τον καρπό του.»

(Λίβιστρος και Ροδάμνη: ο βατικανός κώδικας Barb. Gr. 172)

Αποκαλυπτικός τρύγος

Ο αποκαλυπτικός τρύγος και θερισμός του κόσμου, χρησιμοποιήθηκε από τις βυζαντινές προφητείες και αποκαλύψεις. Εδώ ο αμπελώνας συμβολίζει τον κόσμο, τα σταφύλια με το κρασί συμβολίζουν τους ανθρώπους με το αίμα τους. Ένας άγγελος απευθύνεται σε άλλο άγγελο με κοφτερό δρεπάνι: «Ρίξε το κοφτερό δρεπάνι σου και τρύγησε τους καρπούς του αμπελιού της γης, γιατί τα σταφύλια του ωρίμασαν. Και έριξε ο άγγελος το δρεπάνι του στη γη, και τρύγησε το αμπέλι της γης, και έβαλε τα σταφύλια στο μεγάλο πατητήρι του θυμού του θεού. Και το πάτημα έγινε έξω από την πόλη, και έτρεξε το αίμα από το πατητήρι χίλια εξακόσια στάδια μακριά και έφτασε ως τα χαλινάρια των αλόγων». Η παραπάνω σκηνή από την Αποκάλυψη του Ιωάννη θα χρησιμοποιηθεί και θα προσδιορισθεί γεωγραφικά από τις μεταγενέστερες αποκαλύψεις και προφητείες. Στην Αποκάλυψη του Ψευδο-Μεθοδίου (7ος αιώνας) που απηχεί την αγωνία του βυζαντινού ανθρώπου μπροστά στις επιδρομές Αράβων και Σλάβων, προλέγεται ότι ο αυτοκράτωρ, που θα καθυποτάξει τα διάφορα έθνη, θα επιστρέψει στο Βυζάντιο και θα κάνει μεγάλη οينوποσία στο λιμάνι των Σοφιανών (ποιήσει πότον εν Σοφιανούς).

Πάντως, από τον 13ο αιώνα και εξής ο τρύγος της Αποκαλύψεως και η καταστροφή του αμπελώνα από τα άγρια και ακάθαρτα ζώα συμβολίζουν την κατάλυση της βυζαντινής αυτοκρατορίας από Σταυροφόρους και Τούρκους. Στον χρησμό του Δανιήλ για την Πελοπόννησο προφητεύεται με τον τρύγο η εξολόθρευση των Τούρκων από την περιοχή.

Χρησμός του Δανιήλ για την Πελοπόννησο:
Εφτασεν καιρός του τρύγου
ως δια να ξολοθρεύση
παν γένος Ισμαηλίτων
από της Πελοποννήσου.

Συνέχεια από την 11η σελίδα

βγάξει ένα ελαφρύ συριγμό από το αέριο που περιέχει. Το μάτι παρακολουθεί με ευχαρίστηση τις λευκές φουσκάλες του βρασμού και το αυτί τον ήχο που διαχέεται από τη ρήξη τους...

(Θεόδωρος Δαφνοπάτης, Επιστολαί, 1ος αι.).

Η φιάλη του Γωβρύα

Κι αν από κοντά πλησίαζες θα 'βλεπες τούτα από την μεριά σταφύλια μες στ' αμπέλια όμορφα, ώριμα, τρυφερά, γεμάτα ρώγες
λες και σε καλούσαν για τον τρύγο, κι απ' την άλλη τρυγητές, λες και θα μιλήσουν,
που έκοβαν τα σταφύλια από τ' αμπέλια και σε καλοπλεγμένα τα 'βαζαν καλάθια που έμοιαζαν λύγινα κι όχι από πέτρα.

Ένα τσαμπί θα ζήτηγες, πιστεύω, λες τρύγο κι όχι σκάλισμα πως βλέπεις τόσο καλά είχε σκαλιστεί η πέτρα.

Άλλοι πατούσαν των σταφυλιών τις ρώγες βγάζοντας κρασί μες στο πατητήρι και πλέκοντας τα δάκτυλα, πιασμένοι σε λίθινο χορό χοροστατούσαν.

Θα 'λεγες πιο καλά παρατηρώντας στ' αλήθεια λένε χαρούμενα τραγούδια, που σου 'ρχεται να πας μαζί τους στο χορό να πιαστείς και να χορέψεις.

Άλλοι το κρασί σε μικρά, πήλινα σκεύη έβαζαν κι ύστερα έριχναν σε νέα πιθάρια.

Κι ο Διόνυσος του τρύγου ο προστάτης καθισμένος σε νέου πιθαριού το στόμα με τις Βάκχες και με τους Σατύρους έπαιζε μαζί τους τα παιγνίδια του

τρύγου.

Απ' ένα σταφύλι έκοβε τις ρώγες και βέλη απαλά έριχνε στους Σατύρους:
κι αυτοί χάρω πέφτανε σαν κτυπημένοι

(Θ. Πρόδρομος, Τα κατά Ροδάνθη και Δοσικλέα Δ 344-371)

Σεπτέμβριος

Εγώ κόβω τα σταφύλια από τ' αμπέλια κάνω κρασί πατώντας τα στα πατητήρια το πιο γλυκό ποτό στην αρχή του χρόνου.

(Θ. Προδρόμου στίχοι στους δώδεκα μήνες, 12ος αι.).

Ο Σεπτέμβριος φέρνει τα γλυκά σταφύλια κι ευλογώντας των πατητών τις ελπίδες αναγαλλιάζει βλέποντας το ξύλινο βαρέλι.